

125 ANIVERSARI DE LA FARMÀCIA FERRÉ D'AMPOSTA. ELS SEUS PRIMERS LLIBRES COPIADORS DE RECEPTES (1874-1880)

Anton Pujol Bertran

Grup d'Història de la Medicina. Facultat de Medicina. Universitat de Barcelona

Paraules clau: farmàcia, Ferré, Amposta, segle XIX, receptaris.

The 125th anniversary of the Ferré pharmacy of Amposta. Its first prescription registers (1874–1880)

Summary: A study has been made of this pharmacy's history. It was founded in 1874 by J. Escrivà and bought by Francesc Ferré Cid in 1891. Nowadays, it is open the public and still run by the Ferré family.

An analysis has also been made of the first three volumes of the collection of prescription registers. This gives us information about the sanitary conditions in Amposta: the name of the doctors, the number of them (about 100), the type of medicines, illnesses, such as cholera and malaria, and strictly historical facts such as the seizure of Amposta by the Carlist troops. It also tells us about the sick or wounded soldiers attended in the Hospital de sangre (The army hospital).

Key words: pharmacy, Ferré, Amposta, XIXth century, prescription registers.

Fundació de la farmàcia. Els Ferré

El 1874, l'ampostí Jaume Escrivà Pujol va obrir una farmàcia al carrer sant Joan d'Amposta on va tenir per mossò d'apotecaria Francesc Ferré Cid, a qui finalment li vengué la farmàcia. Francesc, fill d'una família pagesa d'Amposta, va nàixer el 2 d'agost de 1858. Es traslladà a estudiar a Barcelona, on obtingué la llicenciatura en Farmàcia el juny de 1884. El 25 de setembre de 1891 va comprar la farmàcia d'Amposta per un valor de 9.000 PTA. Quatre anys més tard comprà per 4.000 PTA una casa al carrer Major per traslladar l'oficina de farmàcia i, des de llavors, és oberta al públic al mateix lloc.

En Francesc es casà amb Lluïsa Soler i van tenir cinc fills, el tercer dels quals, Lluís, va seguir les passes de son pare i obtingué el grau de llicenciat el juliol de 1917, als 23 anys acabats de fer.

Francesc Ferré morí l'any 1923 i Lluís es va fer càrrec de la farmàcia com a regent ja que, per disposició testamentària, l'establiment passà a ser propietat de sa mare. El 1952 es

formalitza la venda de la farmàcia «*con todos los muebles, estanterias, instrumentos, potamen, medicamentos, drogas, específicos, enseres y objetos en general*» per un valor de 125.000 PTA.

Del seu matrimoni amb Carmen Porres Carceller van nàixer dos fills: Xavier, que morí essent xiquet, i Lluís, que també va estudiar farmàcia i passà a ser el propietari del local en morir son pare l'any 1972. També ha estat, per oposició, farmacèutic titular de Sanitat a Amposta.

Lluís Ferré Porres s'especialitzà en anàlisis clíniques i obrí un laboratori d'anàlisis biològiques. A la dècada dels seixanta es va dedicar a la investigació i aconseguí formular un reactiu a base de o-toluidina per determinar la glucosa en sang. Per comercialitzar-lo creà l'empresa AXON REACTIVOS i, arran d'aquest èxit inicial, s'associà amb Gerard Vergés, un copropietari dels laboratoris GEVE de Tortosa. La nova empresa, anomenada QCA (Química Clínica Aplicada), obrí les portes l'any 1969 a Amposta. Especialitzada en reactius químics per a anàlisis biològiques, actualment exporta a cinquanta-sis països d'Europa, Amèrica i Orient.¹

Lluís Ferré es va casar l'any 1964 amb Maria Teresa Pujol Bertran i han tingut sis fill, dos dels quals asseguren la continuïtat de la farmàcia: Lluís és llicenciat en Farmàcia i Xavier en continua els estudis.

Els llibres copiadors de receptes

Els farmacèutics duïen –i encara el duen, en part– un control de totes les medecines i fórmules venudes als pacients, apuntant les receptes mèdiques en els llibres copiadors de receptes.

He volgut aprofundir en l'estudi dels tres primers toms dels llibres copiadors, que abasten el període 1874-1880. Són tres llibres de format foli (31,5 x 21,5 cm) de 280 fulls. Tant a la portada com al lloc (d'un gruix de 4 cm) hi ha escrit en bona cal·ligrafia el títol *Copiador de Recetas*. Les receptes estan copiades en castellà.

Els fulls estan dividits en sis columnes, on consta el número de recepta, el nom del facultatiu (metge o manescal), registrament de la prescripció en una columna més ampla i més ressaltada, el preu en rals i cèntims i, per acabar, les observacions. En aquesta darrera columna, de vegades, es fa constar la malaltia o l'efecte o tipus de medicament (raqutisme, ronxa, sordesa, antiespasmòdic, etc.).

A través de les prescripcions podem conèixer l'estat socioeconòmic de la població perquè especifica els medicaments subministrats debades a persones pobres. Les inscripcions d'aquesta mena no són freqüents, ja que al primer llibre (febrer de 1874–maig de 1876) només n'hem trobat dotze.

La Tercera Guerra Carlina (1872-1876) tingué una gran virulència a les comarques del Maestrat i del sud de Catalunya i Amposta caigué en mans de l'exercit carlí l'any 1874. El tom 1 ens permet veure el desenvolupament de la guerra a Amposta i quines malalties o

¹ Les dades han estat estretes dels expedients acadèmics de l'Arxiu General i Històric de la Univ. de Barcelona, dels llibres copiadors de receptes, escriptures i altres doc. de l'arxiu de la farmàcia Ferré i dels arxius del Col·legi de Farmacèutics i de Sanitat de Tarragona.

epidèmies hi hagueren. Els dies 19 i 21 de març de 1874 trobem registrades les primeres prescripcions destinades a sis voluntaris carlins.

En tot l'estiu del 1874 no hi ha cap referència als carlins. És a la tardor que es reinicien les inscripcions vinculades a la Guerra: ja no es parla de carlins, es tracta de soldats, caporals artillers o s'inscriu la prescripció amb el nom general d'Hospital. En total quarantainou registres i només es registren cinc carlins o voluntaris, cosa que reflecteix que les tropes lleialistes havien alliberat la ciutat.

Sense oblidar les prescripcions destinades a guarir ferides de guerra, pel tipus d'inscripcions ens adonem que hi havia còlera, problemes gastrointestinals i paludisme.

Les afeccions gastrointestinals es tractaven amb làudan de Sydenham. La majoria de metges el feien servir per tallar la diarrea i com a analgèsic. Però, també, els metges del segle passat seguien la tesi de Carlo Tunisi, metge coronel de l'exèrcit italià, segons la qual si s'administrava exclusivament amb aigua era un tractament per al còlera (LÓPEZ, 1981: 23 i ss.). En conseqüència, no podem descartar que hi hagués una epidèmia de còlera entre les tropes reialistes.

Pel que fa a les prescripcions de quinina, n'hi ha de simples per combatre el paludisme i d'associades amb làudan de Sydenham, cosa que reforça la hipòtesi de l'epidèmia de còlera ja que, tal com afirma M. López, alguns científics la identificaven amb el paludisme de l'Índia.

En resum, dels registraments deduïm la informació següent: en primer lloc, les tropes carlines prengueren la ciutat el març de 1874 i s'hi quedaren fins al final de setembre o els primers dies d'octubre del mateix any, quan les tropes governamentals l'alliberaren. Segonament, a causa dels combats o per escaramusses posteriors, alguns carlins foren ferits i empresonats, per la qual cosa foren atesos a Amposta. En tercer lloc, els combats devien ésser importants ja que s'obrí un hospital (he comptabilitzat trenta-una inscripcions d'*Hospital* i una d'*Hospital de sangre*). I, per acabar, els combatents patien d'afeccions gastrointestinals, còlera i paludisme i no es pot descartar que l'exèrcit lleialista patís una epidèmia de còlera.

El paludisme

Entre totes les prescripcions enregistrades he trobat d'interès fer un recompte dels preparats de sulfat de quinina emprada per a les febres tercianes o quartanes.

A les darreries del s. XIX, la insalubritat general del delta de l'Ebre (arrossars amb desguassos insuficients) afavorien el paludisme (PUJOL, A.; SUBIRATS; PUJOL, T., 1996: 32-33). El Dr. Josep Pujol Capsada, metge del Perelló des d'aproximadament 1895 fins al 1908 (PUJOL, A., 1995a: 173-190) recollia en unes notes personals que els habitants que es dedicaven al cultiu d'arros al Delta eren deu mil, amb una mortalitat total del trenta-dos per mil, dels quals quatre per mil moria per paludisme, i la morbiditat palúdica era del trenta per mil (PUJOL, A., 1995b: 23).

Són unes xifres molt altes que foren confirmades uns vint anys després per la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans, que publicà que al delta hi havia cada any entre dotze i catorze mil palúdics (PITTALUGA, 1922: VII-X).

Per fer una anàlisi detallada sobre el nombre de prescripcions amb sulfat de quinina i amb làudan de Sydenham, hem agafat a l'atzar l'any 1879.

El nombre de prescripció de sulfat de quinina ens assabenta indirectament de la incidència de paludisme a Amposta i en quins mesos es manifesta més virulentament. De les dues-centes divuit fórmules amb sulfat de quinina registrades l'any 1879, trenta-dos corresponen a l'agost i trenta-vuit, al setembre, mesos que l'activitat era més intensa als arrossars per preparar la collita i recol·lectar.

Els metges i manescals. El Dr. Ferran

Hem dit més amunt que els llibres copiadors reflectien el metge i el manescal que ordenava el preparat farmacèutic i no volem deixar de retre'ls homenatge. Hem recollit cent quatre noms de facultatius. La gran quantitat de metges i manescals no ens ha de fer pensar que vivien tots a Amposta, sinó que alguns devien baixar de Tortosa o s'hi traslladaven els malalts per visitar-se.

Una menció a part mereix el Dr. Ferran i hem arribat a la conclusió que es tracta del Dr. Jaume Ferran i Clua, descobridor de la vacuna anticolèrica (1885), ja que es llicencià l'any 1873 i tot seguit exercí a Tortosa.

Conclusió

La farmàcia Ferré d'Amposta és un clar referent de les nissagues de sanitaris a Catalunya, ja siguin de metges, d'apotecaris, de manescals o de llevadores. A més, en el cas de la farmàcia Ferré fem constar que és oberta al públic des de fa 125 anys, dels quals 107 han estat sota la titularitat d'un Ferré i des de 1895 és al carrer Major d'Amposta.

La família ha tingut cura dels llibres copiadors i altres documents i, gràcies a això, hem pogut escriure aquesta ponència, on hem revisat la importància dels llibres copiadors de receptes.

Així, doncs, no hi ha dubte que la completa col·lecció de llibres copiadors de receptes de la farmàcia Ferré són una font molt valuosa per estudiar diferents aspectes històrics d'Amposta des de l'any 1874 fins a l'actualitat, excloent-hi la Guerra Civil. Només ens queda dir que són a l'abast de tots els estudiosos que ho sol·licitin als propietaris actuals, Lluís Ferré i Maria Teresa Pujol.

Bibliografia

- LÓPEZ ALEMANY, M. (1981), *L'epidèmia de còlera dels anys 1884 al 1886 i la seva incidència a la ciutat d'Amposta*. Amposta, Ajuntament.
- PITTALUGA, G. (1922), «Proposta a la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans per ampliar el Servei Tècnic del Paludisme en servei d'estudis sanitaris». A: Mancomunitat de Catalunya: *Treballs del Servei de Sanitat. 1917 a 1921*. Barcelona, pp. VII-X.
- PUJOL, Anton (1995a), «Josep Pujol Capsada (1869-1944). Biografia d'un metge singular i l'epidèmia de paludisme del Prat (1919-1924)». VIIIè Congrés d'Història de la Medicina Catalana. *Gimbernat*, XXII, 173-190.

PUJOL, Anton (1995b), *50 Anys de la Clínica Arrossera d'Amposta (1944–1994)*. Amposta, SAMGSISS.

PUJOL, A; SUBIRATS; PUJOL, T. (1996), *Amposta. Imatges per a la història. 1870–1969*. Amposta, Ajuntament.

Farmàcia Ferré
(És la segona casa, amb portal rodó)
Amposta (ca. 1920)
Fot. Roisin